

עריכת מכירת חמץ לחמץ גמור

רב דניאל שטיין

א. משנה וגמ' פסחים (כא). - כל שעה שמותר לאכול מאכיל לבהמה לחיה ולעופות ומוכר לנכרי וכו'.

ב. חי' הריטב"א פסחים (שם) ד"ה ומוכר - וכל שזכו בו הגוים קודם זמן איסורו ודאי מותר הוא לאחר הפסח כחמץ של נכרי, והכי איתא בתוספתא (פ"ב ה"ו), ושם אמרו (ה"ז) שרשאי לומר לגוי עד שאתה לוקח במאה קח במאתים שמא אצטרך ואקח ממך אחר הפסח ובלבד שלא יערים, אבל אם הערים והוא רגיל לעשות כן בכל שנים למכור לגוי קודם הפסח וליטול לאחר הפסח קנסינן ליה והוא אסור לו ולכל ישראל לאחר הפסח, שעשאוהו כאילו הוא חמץ של ישראל המופקד ברשות גוי שהוא אסור לאחר הפסח ואף זה לפקדון נתכוין אלא שהערים.

ג. בית יוסף (סי' תמ"ח) - תוספתא כתבה הרא"ש בפרק כל שעה, ישראל וגוי שהיו בספינה וחמץ ביד ישראל הרי הוא מוכר לגוי או נותנו לו במתנה וחוזר ולוקח ממנו אחר הפסח ובלבד שיתנהו לו במתנה גמורה וכו', וכן כתב הרמב"ם (פ"ד חו"מ ה"ו-ז') וסיים בה אבל לא וכו' יתן לו על תנאי ואם עשה כן הרי זה עובר על בל יראה ובל ימצא וכו'. רבינו ירוחם כתב על תוספתא זו בשם בה"ג ובלבד שלא יערים, ואיני מבין דבריו דהא שרי ליתנו לגוי במתנה ולחזור וללקחו אחר הפסח, ואין לך הערמה גדולה מזו ואפילו הכי שריא מאחר שמוציאו מרשותו לגמרי ואפשר דשלא יערים דקאמר היינו לומר שלא ימכור לו ולא יתן לו על תנאי.

ד. תשו' תרומת הדשן (סי' ק"כ) - מי שיש בידו עניני חמץ סמוך לפסח, וקשה עליו לבערם ורוצה לתתם לנכרי חוץ לבית במתנה גמורה, ואותו נכרי הישראל מכירו ויודע בו שלא יגע בהן כלל, אלא ישמרם לו עד לאחר הפסח ויחזור ויתנה לו. שרי כה"ג או לאו. תשובה: יראה דשרי, רק שיתנם לו במתנה גמורה בלי שום תנאי, או שימכרם לו מכירה גמורה בדבר מועט.

ה. גמ' גיטין (כ:) - בעי רמי בר חמא היו מוחזקין בטבלא שהיא שלה וגט כתוב עליה, והרי היא יוצאה מתחת ידו, מהו, מי אמרינן אקנויי אקנייתא ליה, או דלמא אשה לא ידעה לאקנויי.

ו. משנ"ב (סי' תמ"ח ס"ק י"ב) - וצריך למסור לו המפתח מחדר שמונה בו החמץ כדי שיוכל לכנוס בשעה שירצה וליטול את חמצו שנמכר או ניתן לו או שעכ"פ יאמר לו הישראל בכל עת שתרצה תוכל ליקח המפתח מחדרך וליכנס בו ליטול את חמצך ואיסור גמור הוא להניח שום חותם או מסגר על החדר או על החמץ כדי שלא יוכל הנכרי ליטול את החמץ דמוכח מזה דכל המכירה לא היה רק הערמה בעלמא ואם עשה כן מתחלה בשעה שמכר אפילו בדיעבד אסור החמץ דלא סמכה דעתיה דעכו"ם.

ז. ס' בכור שור פסחים (כא). - ראיתי להזכיר כאן מה שחידשו קצת סופרי זמנינו להתיר למכור להתיר למכור לעכו"ם קודם הפסח בהמות שלו וכו', והבהמות אוכלים חמץ כל ימי הפסח, ואחר הפסח חוזר ולוקח אותם מהגוי, ומימי לא ראיתי כך ובפרט בעיר הזאת וכו', דלא דמי להדדי כלל וכו' כיון דהאיסור מדרבנן הוא דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי, וכל אחד מבטל חמצו בלבב שלם כמו שכתבו הפוסקים וכו', ולא נשאר כי אם איסור דרבנן שצריך לבערו מן העולם, הם אמרו והם אמרו להתיר מכירה זו כמש"כ בתוספתא וכו', אמנם כל זה להפקיע איסור דרבנן ומחמת הדחק שיהיה הפסד גדול ורב כשיבערו כל חמצם והתירו למכור באופן הנ"ל וכו', אבל להפקיע איסור דאורייתא דהיינו להאכיל בהמות ישראל חמץ בפסח לא מהני מכירה שידוע שכונתו רק להאכיל ולא להניח כך.

ח. תשו' חת"ס (או"ח סי' ס"ב) - ודבריו צל"ע לכאורה, דממנ"פ אי ביטל כבר שוב איך מוכר לנכרי מה שכבר ביטל והפקיר ואי מר תחלה קודם שביטל הרי אין כלום תועלת במכירה זו, ואיך נאמר לכשיבטלנו אח"כ תחול המכירה למפרע זה דבר שאין הדעת סובלו.

ט. גמ' פסחים (ד:) - כיון דבדיקת חמץ מדרבנן הוא, דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי ליה. [תוס' - מדאורייתא בביטול בעלמא סגי פלי בקונטרס מדכתיב תשבייתו ולא כתיב תבערו אלמא השבתה בלב היא וקשה לר"י דהאי השבתה הבערה היא ולא ביטול וכו' ואומר ר"י דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי מטעם דמאחר שביטלו הוי הפקר ויצא מרשותו ומותר וכו' והא דאמרינן בנדרים (דף מה.) הפקר בפני שלשה מדאורייתא אין צריך].

י. חי' הרמב"ן פסחים (ד:) - והיתר זה מדברי ר' ישמעאל הוא דאמר (ו:): שני דברים אינן ברשותו של אדם ועשאן הכתוב כאלו הן ברשותו, לומר דכיון שלא הקפידה תורה אלא שלא יהא חמץ שלו ברשותו, ואיסורי הנאה אינן ממון ולא קרינן ביה לך, בדין הוא שלא יעבור עליו בכלום, אלא שהתורה עשאתו כאלו הוא ברשותו לעבור עליו בשני לאוין מפני שדעתו עליו והוא רוצה בקיומו, לפיכך זה שהסכימה דעתו לדעת תורה ויצא לבטלו [שלא] יהא בו דין ממון אלא שיהא מוצא מרשותו לגמרי שוב אינו עובר עליו, דלא קרינא ביה לך כיון שהוא אסור ואינו רוצה בקיומו.

יא. גמ' בשבת (קלט): - אמר רבה בר רב הונא מערים אדם על המשמרת ביום טוב לתלות בה רמונים, ותולה בה שמרים, אמר רב אשי והוא דתלה בה רמונים, מאי שנא מהא דתניא מטילין שכר במועד לצורך המועד, שלא לצורך המועד אסור, אחד שכר תמרים ואחד שכר שעורים, אף על פי שיש להן ישן מערים ושותה מן החדש, התם לא מוכחא מילתא, הכא מוכחא מילתא, אמרו ליה רבנן לרב אשי חזי מר האי צורבא מרבנן וכו' דשקל ברא דתומא ומנח בברזא דדנא, ואמר לאצנועיה קמיכוניא, ואזיל ונאים במברא, ועבר להך גיסא וסייר פירי, ואמר אנא למינם קמיכוניא, אמר להו הערמה קאמרת הערמה בדרבנן היא, וצורבא מרבנן לא אתי למיעבד לכתחילה. [רש"י (שם) - הך הערמה לאו באיסורא דאורייתא הוא אלא באיסורא דרבנן, דאי נמי עביד ממש בלא הערמה אדרבנן הוא דעבר].

יב. מקור חיים (סי' תמ"ח ס"ק י"א): - וגם לא דמי להא דשבת (קלט). דלא שרינן הערמה רק בדרבנן דשם עושה כל האיסור רק שמערים דלא לידעי אינשי שעושה האיסור והערמה כזו ודאי לא שרי רק בדרבנן כגון לתלות המשמרת לתלות בו רימונים ותולה בו שמרים בשבת דבשבת מלאכת מחשבת אסרה תורה והוא מתחשב בתליית המשמרת בשביל השמרים וגם תולה בה רק שמרים הרי עושה כל האיסור רק שהעולם לא ידעו מהאיסור וכו' מה שאין כן הכא דמה בכך שמערים כיון שאין האיסור רק בשלו וכשמקנה בקנין לנכרי הרי ע"כ יצא מרשותו מה בכך שיודע בבירור שהעכו"ם יחזור וימכור לו מכ"מ כבר יצא מרשותו ע"י קנין.

יג. מהר"ל (בראשית מ"ו, י'): - זהו דוקא במצות עשה דיש על זה שכר, אבל מצוות לא תעשה שאין קבול שכר על מצות לא תעשה, ומאחר שלא נצטוו למה יקיימו וכו'. והכי נמי למה להם להפריש עצמם מן דבר שאין אסור להם בזה. אבל מצות עשה יש לעשות ולקיים, כי זה הוא רצונו של מקום, ויש קבול שכר על זה. ולכן תמצא תמיד במצות עשה שהיו מקיימין, כגון שחיטה ושבת, אבל במצוות לא תעשה אין הדבר כך, דלא מסתבר לאסור אחר שלא נצטוו, אלא אם אותו המקיים ראוי שיהיה נזהר בהם.

יד. אמת ליעקב לבעל נתה"מ (ברכות ח.): - ולפי עניות דעתי נראה דהנה במניעת הדברים שצותה התורה שלא לעשות אמרו חז"ל אל יאמר אדם אי אפשר בבשר חזיר רק אפשרי ומה אעשה (ספרא פר' קדשים פר' י') וזהו במצות לא תעשה אבל במצות עשה וכו' דאדרבה חיוב מצוה לעשות בתיאבון.

טו. ס' פאר הדור - חיי החזון איש (ח"ג עמ' רמ"א): - כיוצא בזה אמר האדמו"ר רבי אברהם מרדכי אלטר מגור לעת ביקורו באר"י בשנת השמיטה: התורה מבקשת שישמרו שמיטה והם ממציאים עצה איך לא לשמור וכו', וההסבר הוא שלא דמי למכירת חמץ כי בחמץ הרי רצון התורה שלישראל לא ישאר חמץ בביתו ומוציאים דרכים איך להוציא מרשותו ואילו בשביעית רצון התורה שאדמות ישראל ישבתו בשביעית ע"י יהודים ולא שיחפשו עצה איך לא לשבות.

טז. מנחת חינוך (מ' קי"ב אות ב'): - ובשמיטה אם עושה עבודת הארץ כגון שחורש שדהו או זורע או קוצר על ידי גוי נהי דהלא צעשה של עבודת הארץ אינו וכו' אך בעשה עובר בכל עבודת הקרקע אפילו ע"י אחרים דכתיב שנת שבתון יהיה לארץ (ויקרא כ"ה, ה') ושבתה הארץ (ויקרא כ"ה, ב'), מבואר דגור הכתוב דהארץ תשבות.